

Salomon Fransman

In 1875 maakte de schilder J. Hilverdink dit schilderij van de Joodse buurt in Amsterdam. Salomon Fransman zag zijn omgeving echt niet zo romantisch

Oost-Europa en antisemitisme zijn synoniemen. Pogroms waren zo gewoon als slecht weer, de periode rond het paasfeest werd bijzonder gevreesd. In de kleine christelijke Poolse dorpen was geen paasfeest geslaagd zonder het vermoorden van een paar Joden en het in brand steken van een synagoge. Daarom is het ook niet verrassend dat toen in het begin van de achttiende eeuw het nieuws Polen bereikte dat er in een klein land aan de zee het aan Joden toegestaan was een min of meer normaal leven te leiden, velen van hen naar Nederland kwamen. De voor die tijd liberale Nederlandse regering stond hun komst toe maar deed niets om het leven makkelijk te maken. De reeds bestaande Spaans Joodse gemeenschap was ook niet onverdeeld gelukkig met hun komst. Integendeel.

Dit waren heel andere mensen! Ongeletterde boeren, zeer strikt in hun geloof en in het

De Joden Houttuinen rond 1890

nakomen van hun religieuze plichten. Ze spraken een onbegrijpelijke taal (Jiddisch), waren arm en waarschijnlijk ook niet erg schoon. Welkom of niet, de Ashkenazische (Ashkenaz betekent Midden Europa in het Jiddisch) joden kwamen in grote getale. Ze vestigden zich in dorpen en steden in heel Nederland maar de meerderheid vond een plaats in Amsterdam. Toen in de negentiende eeuw de Joodse emigratie naar Amerika op gang kwam liep dat voor een groot gedeelte via de haven in Rotterdam. Veel van de Joden uit Polen hadden wel genoeg geld gespaard om de tocht naar Rotterdam te betalen, geld voor de passage

moest in Nederland worden verdiend. Dat lukte echter maar weinigen. Veel van die emigranten vonden een nieuw vaderland in Nederland en weer kozen de meesten Amsterdam als woonplaats.

Eén van de vele nieuwe immigranten moet de vader of grootvader van Salomon Fransman zijn geweest, mijn bet-overgrootvader, die in 1812 in Amsterdam werd geboren.

Rond 1850 moesten van koning Willem I alle burgers in Nederland geregistreerd worden. Men

Markenplein 1900

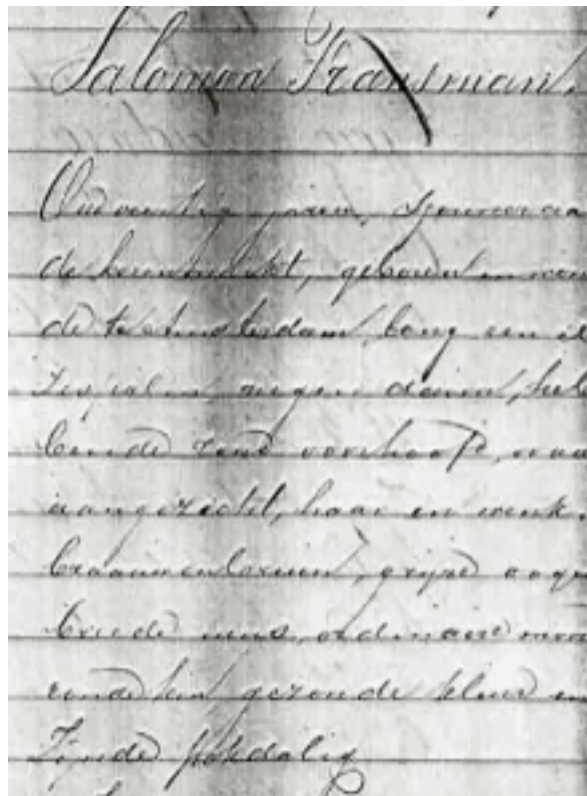
is toen in Amsterdam begonnen met het registreren per woning per buurt. Die buurten heetten toen A, B, C, enz.....Een van deze buurten was Marken (buurt R). Dat was geen straat maar een verzameling sloppen en stegen tussen de Valkenburgerstraat en de Batavierstraat. Dat buurtje is wegens de buitengewoon onhygiënische omstandigheden al in de Twintiger jaren gesloopt. Er zijn nog wel foto's van. Deze hier zijn van ca. 1900 en zijn overgenomen uit *De Amsterdamse Jodenhoek in foto's* van M.H. Gans. Ik denk dat het er in 1850 niet veel anders heeft uitgezien. De

woningen bestonden uit één kamer waar vaak met zo'n 6 tot 12 man werd geleefd. Geen stromend water, uiteraard nog geen elektriciteit, geen enkele vorm van hygiëne, kortom het was daar onvoorstelbaar bittere armoede. Hoewel nooit een getto was 95% van de bevolking Joods. In de Valkenburgerstraat, op nr. 78 woonde toen Salomon Fransman.

Trapportaal van Valkenburgerstraat 78 waar Salomon met zijn 8 kinderen een eenkamer-appartement bewoonde. Er leefde meer dan 1000 mensen in dit gebouw

Salomon werd geboren op 31 januari 1812, van beroep was hij sjouwer op de korenmarkt. Zijn loon was een cent per mud graan. Een mud was 70 kilo. Tijdens de registratie woonde hij zelf niet op dit adres, zijn gezin echter wel. Salomon zat in de gevangenis te Hoorn een straf uit van drie jaar. Dat is voor mij nu een gelukje, want daarom is het vrij eenvoudig om relatief veel van hem te weten te komen. Van mijn andere voorouders weet ik helemaal niets maar van hem weet ik wel het een en ander dankzij het gevangenisregister dat bewaard is gebleven. Bij het Rijksarchief in Haarlem kan je zien dat hij veroordeeld was voor *eenvoudige diefstal* van 6 zakken rogge. Alle processtukken zijn bewaard en ook het originele gevangenisregister is in te zien. In het proces-verbaal staat zijn signalement:

Signalement: zijnde pokdalig...

Salomon pleegde zijn misdaad niet alleen. De hoofddader was Frederik Gelderblom, korenverschieter (pakhuisnecht) in het graanpakhuis *De Gekroonde Hand* aan de Teerketelsteeg. Die stal op 16 februari 1852 de sleutel van de roggezolder van het pakhuis en laadde toen met hulp van Arie Scheerboom (ook wel *scheelen Arie* genoemd) en Johannis Hendrikus de Poele 6 zakken rogge op een groen geschilderde handkar. Uit het proces-verbaal wordt het niet duidelijk of Salomon al bij de diefstal aanwezig was. Maar het was wel Salomon die het graan te koop aanbood aan Georg Ludwig, een bakker. Een personeelslid van de graanhandelaar zag de mannen lopen met de handkar en verraadde hen. Het proces-verbaal van Salomon is vijf dichtbeschreven bladzijden lang, hij blijft stug ontkennen maar wordt door Gelderblom en Ludwig als initiatiefnemer aangewezen. Salomon bestreed dat. Hij was slechts als sjouwer is gehoord. Helaas valt hij door de mand wanneer een knecht van Ludwig getuigt dat hij wel degelijk de verkoper was. Nu ontkennen niet meer helpt geeft hij toe dat zowel de sjouwer als de verkoper was. Hij slaat helemaal door en vertelt dat hij voor de zes zakken F. 35,25 heeft ontvangen. Hoe dat bedrag precies is verdeeld weet hij niet meer, maar in ieder geval heeft hij 7 gulden gehouden en Gelderblom kreeg een gulden meer dan de anderen. De rechter merkt op dat hem de verdeling nu wel duidelijk is maar dat er nog een verschil is van 25 cent. De arme Salomon kan die niet traceren en blijft hij het antwoord schuldig, hij kan immers niet schrijven en rekenen. Tot 21 april zitten de mannen in voorarrest. Dan komt de zaak voor. De rechter heeft geen lange bedenktijd nodig, dezelfde dag wordt er vonnis gewezen: 21 april 1852, Provinciale Griffie Noord Holland. (dossier 1728) Opvallend is dat er in het verslag van der rechtbank geen woord ter verdediging van de verdachten staat. Er waren wel advocaten aanwezig want het vonnis begint met:

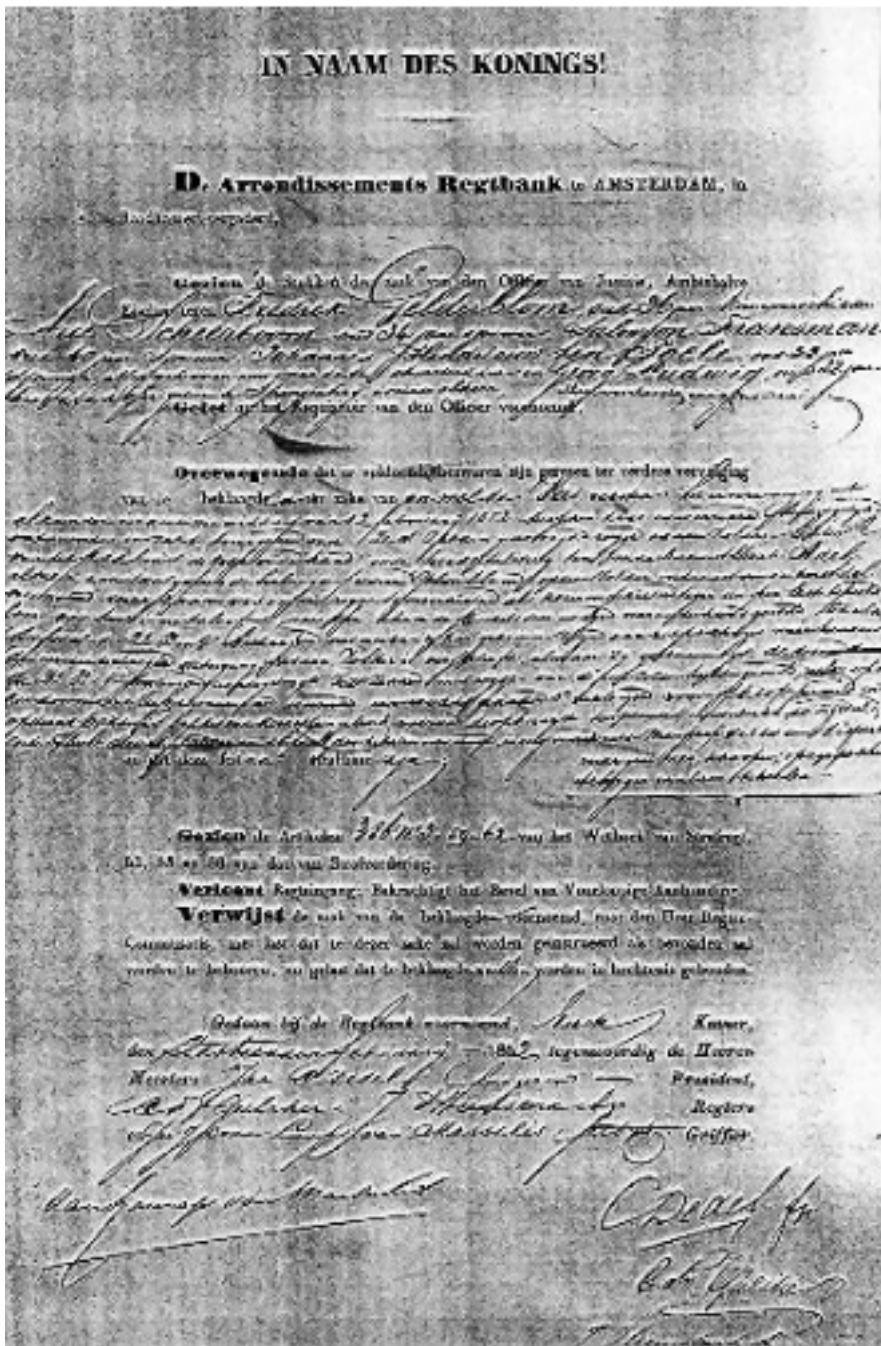
Na den Verdediging gehoord hebbende, veroordelen wij.....

Gelderblom wordt veroordeeld tot: vijf achtereenvolgende jaren tuchthuis met als bijkomende onteerende straf dat voordat den straf ten uitvoer wordt gelegd, den daader op eenen

openbare plaats ten schande wordt tentoongesteld met op den borst gespeld de oorzaak en den gevolge dezer schande.

De anderen worden veroordeeld:

tot 3 achtereenvolgende jaren gevangenisstraf in de centiare Penitentiare inrigting te Hoorn..

Vonnis. Na de verdiging gehoord...

Op 25 april wordt Salomon overgebracht naar de gevangenis te Hoorn. Die lag toen op een eilandje in de Zuiderzee voor de haven van Hoorn. Het gebouw staat er nog maar werd al aan het eind van de negentiende eeuw niet meer als gevangenis gebruikt. Inmiddels wordt er gedacht over een museum. Het eilandje waarom het gebouw staat is nu door een brug verbonden met de haven van Hoorn. In Salomon's tijd waren er ongeveer 900 gevangenen.

Er waren 9 cellen voor eenzame opsluiting. Normaal sliepen de gevangenen met zo'n 100 man op een zaal. Niet in bedden maar in hangmatten. Op sommige afdelingen waren zelfs die niet aanwezig en werd er voor de mannen 's-nachts een touw gespannen. Gedurende de nacht was het strikt verboden om met elkaar te praten. De burgerij maakte zich zorgen over zoveel mannen bij elkaar. Uit een raadsvergadering van de gemeente Hoorn: "*Zoveel mannen op een slaapzaal moet wel tot zeedenloos gedrag leiden*" Overdag werkten de mannen. In het pand was een kleermakerij gevestigd en er waren verschillende andere werkplaatsen. Er was een bakkerij die behalve voor eigen gebruik ook bakte voor de bevolking van Hoorn. Het regime was zeer strikt. Tien uur per dag werd er gewerkt en alleen als men zich goed gedroeg kon men op zon- en feestdagen gebruik maken van enige rudimentaire ontspanningsmogelijkheden. Godsdienst mocht wel, want er kwamen vaak geestelijke verzorgers, vaak ook rabbijnen. Het is opvallend hoeveel Joodse gevangenen er in de tijd van Salomon in Hoorn zaten. In de dikke folianten van het gevangenisregister komen typisch Joodse namen veelvuldig voor. Rond 1870 werd de gevangenis gesloten

Salomon moet zich in de gevangenis voorbeeldig hebben gedragen. In het gevangenisregister heb ik de reden niet kunnen vinden waarom hij op 25 april 1854 al weer vrijkwam. Dat was dus één jaar strafvermindering! Misschien vond men de veroordeling toch wat wreed voor een man die 8 kinderen moest onderhouden. Maar toch, hij was een uitzondering. In de administratie van de gevangenis tussen 1851 t/m 1854 heb ik verder geen strafverminderingen kunnen vinden. Hoe het na zijn vrijlating met Salomon is gegaan weet ik niet. Goed hoop ik.

Salomon was getrouwd met Mietje Borstlap, (in het gemeenteregister Mietje Borstel) en had 3 zonen en 4 dochter. Één daarvan was mijn overgrootvader Isaac, geboren in 1828.

Salomon Fransman	1812 rond 1870
Isaac Fransman	1839 - 1883
Gabriël Fransman	1872 – ca.1925
Isaac Fransman	1898 - 1943
Robert Fransman	1940 -
Robin Fransman	1968 -

Informatie uit de volgende bronnen:

Gemeentearchief Amsterdam - Rijksarchief Haarlem

Memorboek - M.H. Gans 1975 Uitgever Ten Have/Baarn

De Amsterdamse Jodenhoek in foto's - M.H. Gans Uitgever Ten Have/Baarn 1972

Er groeit gras in de Weesperstraat - M. Sluyzer - het Parool Uitgever/Amsterdam 1964

De gevangenis in de 19de eeuw – diverse auteurs – Vrije Universiteit Amsterdam 1988